

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta

ThLic. Mgr. Lenka Jeřábková

Strahovští katecheté v 19. století

Strahovian Catechists of the 19th Century

Autoreferát doktorské disertační práce

Praha 2013

Úvod: zhodnocení současného stavu řešené problematiky v českém i zahraničním prostředí

Téma předkládané práce zahrnuje do kompaktního celku jak problematiku praktické teologie, tak se dotýká i oboru pedagogiky z metodologického i historického hlediska; ukotvení v konkrétním dějinném období dává všem těmto okruhům pevný rámec. Strahovští premonstráti se jakožto řeholníci působící v duchovní správě nutně angažovali v náboženské formaci křesťanů ve všech obdobích jejich životů: realizovali jak náboženskou výchovu a vzdělávání dětí a mládeže od nejranějšího věku na nižších a posléze i na vyšších školách, tak i formaci dospělých, ať už ve formě katechezí soukromých či obecných. Základní otázkou ovšem zůstává, v jakém období se tendence řádu nejvíce rozvinula? Předchozí bádání v historii strahovského kláštera nevedlo k oprávněnému přesvědčení, že stěžejním obdobím pro tento rozvoj bylo právě 19. století. Ve své práci předkládám analýzu důvodů a posléze syntetickou studii ke katechetické praxi v 19. století.

Období 19. století se stává periodou, v níž se rozvinula role premonstrátů v pastorační službě. Strahovský klášter totiž spravoval celou řadu farností, jež se typologicky velmi lišily, jak budu moci v této práci doložit. Najdeme mezi nimi jak farnosti venkovské spravované jedním či dvěma kněžími (např. Radonice nebo Doksany), tak farnosti městské, kde působila celá komunita kněží (Jihlava či Žatec), tak i farnosti velmi specifické, jakou byl například řeholní dům na Svatém Kopečku u Olomouce, který byl zároveň významným poutním místem. Ve svém základu se práce rozvíjí z časového hlediska mezi obdobím obnovy řádu premonstrátů v 19. století až do konce působení generace opata řádu Zikmunda Starého.

V současném stavu bádání převažují díla věnovaná charakteristikám řeholního života premonstrátského řádu či jeho dějinnému vývoji, které zmiňují některé aspekty pastoračního a katechetického působení na okraji svého zájmu. Z frankofonní oblasti tuto charakteristiku projevuje dílo francouzského řádového historika Bernarda Ardury¹, v německé jazykové oblasti poté i německý badatel Norbert Backmund.² Vzhledem k nedostatku současných monografií k řádovým dějinám v rakouském, potažmo českém prostoru 19. století, práce využívala syntetickou studii Dominika Čermáka o dějinách řádu na českém území,³ která je poslední takto zpracovanou monografií svého druhu. Přehledová publikace Tadeáše Řeháka⁴

¹ ARDURA, Bernard. *Prémontrés Histoire et Spiritualité*. Saint – Etienne: Université de Saint – Etienne, 1995.

² BACKMUND, Norbert. *Geschichte des Prämonstratenserordens*. Grafenau: Morsak Verlag, 1986.

³ ČERMÁK, Dominik. *Premonstráti v Čechách a na Moravě*. Praha: Cyrillo-methodějská knihtiskárna V. Macana, 1877.

⁴ ŘÍHA, Tomáš [=ŘEHÁK, Tadeáš Zdeněk]. *Svatý Norbert*. Řím: Křesťanská akademie, 1971.

představovala jeden z významných počinů k nejstarším dějinám řádu i k dějinám jednotlivých řeholních domů na českém území. Témata řádových dějin⁵ a pastorační⁶ jsem zpracovávala rovněž s přihlédnutím k jednotlivým studiím v *Analecta Praemonstratensia*. Pro charakteristiku základů pastorální teologie ve zkoumaném období byla zohledněna významná monografie Aloise Křišťana *Počátky pastorální teologie v českých zemích*.⁷

Jednotlivé konkrétní oblasti dobové pastorační a katecheze nebyly v současné době v samostatných studiích nijak zpracovány. Výjimku tvoří řádové školy, jež představují samostatnou kapitolu bádání, která přesto není v současnosti zcela preferována. Na tomto místě je důležité zmínit samostatnou podrobnou studii o žateckém gymnáziu kolektivu autorů pod vedením Jiřího Matyáše,⁸ která se přirozeně věnuje nejen období působení premonstrátů na tomto ústavu. Vzhledem k interdisciplinárnímu přístupu disertace bylo potřebné zohlednit pojetí školní výuky náboženství a příslušných právních norem podle současné studie Markéty Jančarové⁹ i vztah církve a českého školství dle monografie Záboje Horáka¹⁰.

Cíle bádání

Práce si předsevzala doložit na základě studia archiválií i jiných zdrojů zájem a úsilí, se kterým strahovští premonstráti vzali za svůj vyvíjející se koncept nově vznikajícího oboru pastorální teologie a katechetiky i způsob a rozsah, v jakém se tyto teoretické obory snažili aplikovat ve prospěch společnosti v 19. století.

Mezi dílčí cíle disertace, které vedly k tomuto hlavnímu cíli, patřila interpretace hodnoty Chládkova díla v praktické pastorační a katechetické sféře i jeho kulturního přínosu pro charakter sledovaného oboru v 19. století. Dále mezi ně náležela analýza pedagogického a organizačního premonstrátského působení na nižších i vyšších školách, která dokládá trvalý rozvoj řádového angažmá ve školské problematice jako v prioritě řádové činnosti. Předkládaná práce se ovšem neomezovala kvůli potřebnému celistvému obrazu pastorální a katechetické praxe v 19. století jen na řádové působení ve školství, ale na základě typologických studií analyzovala farní pastorační, zejména přípravu na svátosti, homiletickou

⁵ Např. VALVEKENS, Étienne. L'Ordre de Prémontré et le concile de Trente. *Analecta Praemonstratensia*. 1930, t. VI, s. 74-101.

⁶ Např. VALVEKENS, Johannes Baptista. De cura parochiarum a Praemonstratensibus exercenda animadversiones historico-canonicae quaedam. *Analecta Praemonstratensia*. 1969, t. XLV, s. 46-55.

⁷ KŘIŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. Praha: Triton, 2005.

⁸ MATYÁŠ, Jiří a kol. *Dějiny žateckého gymnázia: Schola Zatecensis*. Ústí nad Labem: Albis International, 2009.

⁹ JANČAROVÁ, Markéta. Právní úprava výuky náboženství v Českých zemích v 19. a 20. století. *Revue církevního práva*. 2008, 14(1).

¹⁰ HORÁK, Záboj. *Církev a české školství*. Praha: Grada, 2011.

činnost i rozvoj bratrstev. Dílčím cílem této práce bude ukázat typologicky nejčastější pastorační příležitosti, kterým byl řadový křesťan vystaven, a dokumentovat premonstrátské působení v tomto kontextu. Srovnání obou dílčích perspektiv na řadové působení vedlo k celistvému popisu východisek, metod, reflexi pastorální teologie a katechetiky v řadovém pojetí v průběhu 19. století i k popisu významu strahovských premonstrátů v oblasti pastorální teologie ve zkoumaném období.

Metodika bádání

Disertační práce využila metody pramenného bádání, předložila analýzu relevantních archiválií a dalších pramenů, které byly v této práci rozšířeny o relativně rozsáhlou korespondenci členů řádu s jeho vedením a některé segmenty týkající se provozu nižších škol z fondu Premonstráti Strahov uloženého v Národním archivu, dále o fondy jednotlivých farností v regionálních archivech a o soukromý fond kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, jenž se týkal některých aspektů působení premonstrátů ve školství.

Práce nezanedbávala ani komparaci s publikovanými pracemi a sekundární literaturou a opírala se o interdisciplinární přístup. Práce upřednostnila katecheticko-pastorální aspekty, nicméně přihlédla i k historickým, právním, spirituálním a ekonomickým aspektům tematiky. Práce zpracovávala zdroje k výuce náboženství na obecné rovině v 19. století, praxe přípravy na svátosti a připravila typologii nižších škol ve farnostech v městském i vesnickém prostředí, a také vyšších škol jednak premonstráty zřizovaných, jednak těch, na nichž premonstráti působili, aniž by byli jejich zřizovateli. Dále přistupovala k typologickému rozlišení farní pastorace, a to na hromadné náboženské poučování dospělých realizované kazatelskou činností strahovských premonstrátů, po němž následuje náboženské poučování soukromé v rámci příprav na udílení svátostí, specificky se vyděluje pastorace zvláštních skupin.

Obsah a struktura disertační práce

1. Úvod
2. Prameny a literatura
3. Vývoj pastorální teologie a katechetiky v 19. století
 - 3.1 Charakter pastorální teologie v 19. století
 - 3.2 Vývoj katechetiky v praktické teologii a její postupné osamostatnění
4. Dějinné souvislosti vývoje apoštolské služby v premonstrátském řádu
 - 4.1 Organizace a struktura řádu

- 4.2 Počáteční vývoj a krystalizace premonstrátského řádu
 - 4.2.1 Základy kanovníckého způsobu života
 - 4.2.2 Založení premonstrátského řádu a jeho statuta
 - 4.2.3 Vznik a úloha strahovského řeholního domu v premonstrátském řádu
- 4.3 Doba úpadku řádu
- 4.4 Podmínky apoštolské služby v premonstrátském řádu od 17. století do josefinských reforem
- 4.5. Vývoj premonstrátského řádu v 19. století a podněty pro jeho pastorační působení
 - 4.5.1 Obnova 19. století a rakouská cirkárie
 - 4.5.2. Premonstrátské patero jako základ pastoračního působení řádu v 19. století
- 5. Premonstráti na školách
 - 5.1 Premonstráti v nižším školství
 - 5.1.1 Dobová úskalí náboženské výchovy dětí
 - 5.1.1.1 Lhostejnost k náboženství obecně
 - 5.1.1.2 Nedostatečná výchova vůbec a absence náboženské výchovy v rodině
 - 5.1.1.3 Problémy v prostředí školského systému
 - 5.1.1.4 Problém nekvalitních katechetů
 - 5.1.2 Systém náboženské výchovy a katecheta
 - 5.1.2.1 Výuka náboženství po tereziánských školních reformách
 - 5.1.2.2 Výuka náboženství po zavedení Politického zřízení školského
 - 5.1.2.3 Výuka náboženství v období platnosti konkordátu
 - 5.1.2.4 Tzv. „nová škola“ po přijetí Hasnerova zákona
 - 5.1.3 Příprava k prvnímu přijetí svátostí jako součást školní výuky náboženství
 - 5.1.3.1 Příprava k první svátosti smíření
 - 5.1.3.2 Příprava na první přijímání
 - 5.1.4 Premonstráti na nižších školách v praxi
 - 5.1.4.1 Srovnání organizace škol v působnosti strahovských premonstrátů
 - 5.1.4.2 Vizitace a protokoly týkající se náboženské výchovy
 - 5.1.4.3 Ekonomická stránka provozu premonstrátských škol
 - 5.1.5 Premonstráti a náboženská výchova zrakově postižených dětí
 - 5.1.5.1 Vyučování v ústavní škole
 - 5.1.5.2 Náboženská výchova a výuka v ústavu
 - 5.2 Premonstráti na vyšších školách
 - 5.2.1 Problematika náboženského vzdělávání a výchovy na vyšších školách a vliv osobnosti katechety
 - 5.2.2 Premonstrátské vyšší školy, jejich zřízení a provoz
 - 5.2.2.1 Dějiny premonstrátských vyšších škol před zkoumaným obdobím
 - 5.2.2.2 Historie premonstrátských vyšších škol a jejich ekonomické zajištění

- 5.2.2.3 Pedagogické sbory
- 5.2.2.4 Studenti na premonstrátských vyšších školách
- 5.2.2.5 Předání premonstrátských vyšších škol do rukou státu
- 5.2.3. Premonstráti na vyšších školách jiných zřizovatelů
 - 5.2.3.1 Ostatní vyšší školy v premonstrátských farnostech
 - 5.2.3.2 Ostatní školy mimo území strahovských farností
- 6. Farní pastorace strahovských premonstrátů
 - 6.1 Kázání a křesťanská cvičení jako náboženské poučení dospělých
 - 6.1.1 Nedělní homilie
 - 6.1.2 Cyklická, zvláště katechetická kázání
 - 6.1.3 Křesťanské cvičení
 - 6.1.4 Postní kázání jako zvláštní příprava na velikonoce
 - 6.1.5 Lidové misie
 - 6.1.6 Kazatelé
 - 6.2 Individuální příprava na přijetí svátostí
 - 6.2.1 Křty dětí a katecheze při přípravě konvertitů
 - 6.2.1.1 Křest dětí
 - 6.2.1.2 Katecheze při přípravě konvertitů
 - 6.2.2 Příprava na biřmování
 - 6.2.3 Příprava snoubenců na přijetí svátosti manželství
 - 6.2.3.1 Vzdálená příprava na manželství a zasnuby
 - 6.2.3.2 Bezprostřední příprava snoubenců v praxi
 - 6.2.3.3 Příprava nábožensky smíšených párů
 - 6.2.4 Pastorační péče o nemocné
 - 6.3 Pastorace bratrstev
 - 6.3.1 Bratrstva pro zdokonalení křesťanského života
 - 6.3.2 Spolky praktické pomoci
 - 6.3.3 Specifické premonstrátské spolky
 - 6.3.4 Politické spolky jako podpora pastoračního působení
- 7. Životopisné medailony
 - 7.1 Jiljí (Aegidius) Bartoloměj Chládek
 - 7.2 Jeroným II. Josef Zeidler
 - 7.3 Zikmund Antonín Starý
- 8. Závěr
- 9. Seznam použitých zkratk
- 10. Seznam použitých pramenů a literatury
 - Archivní prameny

Tištěné prameny

Slovníky a encyklopedie

Sekundární literatura a internetové zdroje

11. Annotation

Užité prameny a literatura i popis jejich významu tvoří druhou kapitulu. Následně se ve třetí kapitole zaměřuji na vývojovou reciprocitu katechetiky a pastorální teologie. Jmenovaná reciprocita, která zahrnuje střet i vzájemné obohacení obou oborů teologického snažení, se rozvíjí specifickým způsobem ve farním, ale i školském prostoru. Charakteristiku obou oborů podávám na půdorysu, který je vymezen jednotlivými významnými dobovými příručkami či působením výrazných osobností, přičemž se snažím zachytit i důležité klíčové body vývoje v průběhu zkoumaného období, jež stojí mimo tento obrys. Tato kapitola byla koncipována s ohledem na pastorální teologii a katechetiku v českém regionálním prostředí vzhledem k jejich šíři a soustředí se na teoretická díla, která ukazují vývoj těchto disciplín, a proto nezohledňuje katechetické práce z moravských regionů, jelikož tato literární produkce byla zaměřena výhradně na praktické aspekty katechetiky.

Ve čtvrté kapitole práce postupuje s ohledem na dějiny řádu pojaté z hlediska jeho pastoračního působení, v němž sehrála výraznou roli zejména řádová statuta, ale i řehole sv. Augustina, a zejména osobnost a působení samotného zakladatele, sv. Norberta. Práce dále postupuje následujícími staletími z hlediska apoštolské služby až do doby zásahu josefínských reforem. Pastorační a katechetika v premonstrátském prostředí v rakouském prostoru v 19. století navazuje na řádovou kontinuitu. Po tridentské reformě a po vyrovnání se s důsledky josefínských reforem dochází k obnově řádu v 19. století a rozvoji strahovského kláštera, jehož duchovní zásady ovlivnily pastorační, katechetickou a eventuálně misijní činnost řeholníků. V závěru se zabývám otázkou vzniku a významu tzv. premonstrátského patera v rámci 19. století jakožto jistého duchovního rámce, který ovlivňoval i praktické pastorační působení.

Premonstrátský přínos ve sféře náboženského vyučování a výchovy dětí podrobně pojednávám v páté kapitole. V rozdělení problematiky katecheze mezi nižší a vyšší školy respektuji dobový školský systém. U problematiky nižšího vzdělání zahrnuji i případnou přípravu na svátosti a katechezi postižených, konkrétně slepců. Konkretizuji problematiku náboženské výchovy v Čechách a její systém, jak tematizuje rozsáhlá studie opata Zeidlera k této otázce a jak ji reflektují i pozdější studie podobného zaměření. Poslání premonstrátů a možnosti jejich vlivu v nižším školství se především ukazují ve sféře přípravy ke svátostem,

jak bych ráda demonstrovala ze zachovaných dílčích dobových archiválií. Zohledňuji i poměrně specifickou sféru působení ve výchově nevidomých, při němž premonstráti využívali a adaptovali stávající metodiku pro výuku humanitních předmětů, čímž pomáhali dobové speciální pedagogice v tomto segmentu školství. Premonstrátské katecheté v 19. století čelí také znatelnému nedostatku katechetických sil z přirozeného německého jazykového prostředí tím, že daný segment německých škol podporují a nachází v něm cestu pro svoje působení v této jazykově kulturní oblasti. Oceňuji na tomto místě, v jaké míře se katecheté řádu orientovali v zásadních změnách školského systému 19. století a pečovali o udržení náležité úrovně náboženské výchovy na nižších školách.

Osobnosti premonstrátské cirkárie se rovněž zaslouhují o vyšší školy katechetickou a pedagogickou podporou, stávají se však také jejich zřizovateli. Tím muselo být nutně dotčeno jejich všeobecné katechetické působení, ale slouží jim ke cti, že se zhostili úkolu podle svých možností, např. sestavením funkčních pedagogických sborů na převzatých reálkách v Liberci a Rakovníku. Katechetické působení na sekulárních vyšších školách bylo mimo jejich možnosti, přesto své působení na tomto typu škol nepokládali za nevýhodnou výzvu a ujali se jí. Nastíněnou problematiku uzavírám s tím, že uplatněním katechetické vize řádu se stala sice převážně oblast farní pastorace a katecheze dospělých, přesto se dokázali přizpůsobit i dobovým potřebám a nepokládali své působení v nižším a vyšším školství za nehodné výzvy.

V šesté kapitole se věnuji farní katechezi, která se týkala převážně dospělých, neboť děti procházely katechezí v rámci školní výuky. První část šesté kapitoly zaujímá hromadné náboženské poučení dospělých, které bylo realizováno převážně v rámci homilií, ale i jinými formami. Individuální náboženské poučování dospělých se týkalo převážně příprav na udílení jednotlivých svátostí, přičemž není zohledňována individuální duchovní péče v rámci zpovědi, případně jiných duchovních rozhovorů vzhledem k tomu, že tento typ poučení nebyl a nemohl být písemně zachycen. Zvláštním typem pastorace, do jehož rámce katecheze často patřila, byla pastorace specifických skupin, jež v 19. století reprezentují zejména bratrstva. Zohledňuji jak katolické spolky obecně, tak i specifická premonstrátská společenství, jež byla v některých farnostech hojně zastoupena.

V sedmé kapitole podávám tři životopisné medailony – katecheta Aegidia Chládky a dvojice strahovských opatů, jež se výrazným způsobem, byť rozličně zasloužili o katechezi v rámci strahovského kláštera.

Teoretický a praktický přínos disertační práce

Přínosem této disertační práce je zpracování rozsáhlé pramenné základny k pastorální teologii z okruhu rakouských premonstrátů, tedy německých i českých pramenů. Disertace se orientuje a předkládá čtenáři přehled dobové reflexe polemik a priorit pastorální teologie i katechetiky. Předložená disertační práce zohlednila interdisciplinární přístup, vezmeme-li v úvahu specializovanější zaměření ostatních badatelů, kteří orientovali své studie dílem na právní, katechetické, historické či spirituální aspekty, proto vložila disciplíny praktické teologie, tj. pastorální teologii a katechetiku do historického rámce působení strahovských osobností v 19. století a širšího rámce řádového pedagogického působení, nicméně stěžejní hledisko práce spočívá v důrazu na pastorálně katechetickou teorii, metodiku i praxi v daném období.

V pastorální teologii a katechetice významné osobnosti těchto rodících se oborů, mezi nimiž vynikal i strahovský premonstrát Jiljí Chládek, navazovaly na starší modely péče o svěcené duše, nicméně v závislosti na předepsaných tématech a metodice, jež nastolily tereziánské reformy teologického studia, vytvořily modernější systém pastoračních přístupů, jež se systémově vázaly na okruh farnosti, spolu s novými metodami, jež byly dány osvícenským rozvojem věd. Tento fenomén můžeme považovat za znak skutečného třibení těchto teologických disciplín po celé zkoumané období. Strahovští katecheté se velkou měrou inspirovali právě Chládkovým dílem, jehož interpretaci pastorální teologie a katechetiky v proeklesiálním smyslu v závěru josefinského období sdílela generace duchovních činných na praktickém pastoračním a katechetickém poli v 19. století. Česká kulturní hodnota Chládkova díla se stala významným vzorem, mnohdy první učebnicí pro studenty a posléze i celoživotní inspirací pro duchovní v premonstrátských farnostech, a tím utvářela charakter církve 19. století.

Premonstráti svou obecnou kvalifikací, jež jim poskytovala řádná studia teologie doplněná o praktické obory, jež se rozvinuly koncem 18. a počátkem 19. století, byli připraveni odpovědět na dobovou potřebu, kterou společnost na kněze kladla, totiž aby byli schopni mimo jiné vzdělávat lidi. Měli přirozeně kvalifikaci k výuce náboženství na nižších školách, nicméně angažovali se bez větších problémů i na školách vyšších, a to nejen v oblasti humanitních věd, což jim vydrželo několik desetiletí. Premonstráti museli rezignovat na zřizování vyšších škol, zájem o tuto oblast však neztratili, což dokazuje i jejich stálé angažmá na vyšších školách až do konce zkoumaného období. Zřizování nižších škol v rámci strahovských farností mohlo probíhat bezprostředně po tereziánských školských reformách,

kdy takové založení bylo ponecháno vůli patrona fary, k níž škola v dané době nedílně patřila. Strahovští premonstráti se tohoto úkolu zřejmě nezříkali, neboť v žádné jejich farnosti nižší škola nechyběla, a z archivních pramenů vyplývá, že tyto školy i náležitě financovali.

Farní pastorec v premonstrátském řádu byla v rámci práce srovnávána s diecézní farní pastorcí a působením jiných řádů jak v oblasti přípravy na svátosti, tak v homiletické činnosti. Bratrstva, a to jak rozšířená v církvi obecně, tak i specificky premonstrátská, jimž byla věnována v rámci řádu zvláštní pozornost, představovala prostor pro dlouhodobou individuální pastorační péči o jednotlivce a jejich členové měli být rovněž vzorem i pomocí svým spolufarníkům. V celku této kapitoly jsem měla možnost demonstrovat podobnost vývoje premonstrátské pastorec s pastorcí v rámci diecéze i jiných řádů.

Za největší přínos své disertace v zásadě považuji následující body. Z pramenného bádání se podařilo formulovat obraz premonstrátského působení v katechezi a obecně v pastoreci ve svěřených farnostech i školách. Práce rovněž komplexně nastínila teoretická východiska pro jednotlivé typy katechetických činností v rámci škol i farní pastorec v dané době, zvláště cenná pak je reflexe náboženského vzdělání a výchovy v 19. století.

Bádání a koncipování práce, v níž se stala katecheze podstatným tématem, odhalila důležitost duchovní péče o vězně, jíž se rovněž strahovští premonstráti věnovali. Vzhledem k tomu, že dosavadní archivní průzkum nevedl k poznatkům, jež by umožňovaly zpracování tohoto tématu, doporučuji jej k dalšímu zpracování. Tuto disertační práci by mohla rovněž obohatit systematická práce na téma pastorec jednotlivých strahovských farností, a to jak z fondů momentálně přístupných, tak i z těch, jež doposud přístupné nejsou a mohou skrývat dostatečné množství nových a přínosných poznatků. V oblasti školství je přirozeně možné dále pokračovat v podrobnějších studiích o jednotlivých školách premonstráty zřizovaných či o těch, na nichž působili, případně o výrazných pedagogických osobnostech ze strahovských řad. V širším kontextu však stále doporučuji zpracovat postupně přínos jednotlivých řádů a kongregací školství v českém kulturním prostoru.

Seznam publikací doktoranda

Jeřábková, Lenka. Aegidius Chládek a katechetika v jeho díle Bemerkungen über wichtigere Gegenstände der Pastoraltheologie für Katolische Geistliche. Příspěvek na konferenci Sakrální a profánní prostor v dějinách křesťanské kultury a umění, Praha 2012 (přijato po revizi do tisku).

Jeřábková, Lenka. Výchova k diakonii v katechezi. In: Cesty katecheze, 2012, 4(3), s. 12-14.

Jeřábková, Lenka. Vyznání víry v katechezi. In: Cesty katecheze, 2010, 2(2), s. 15-17.

Jeřábková, Lenka. Specifická hodnotová výchova v katolických školách. Příspěvek na konferenci Mládež a hodnoty, Olomouc 2012 (přijato po revizi do tisku).

Prameny a literatura

Archivní prameny

Národní archiv

Fond Premonstráti Strahov

Kniha důležitějších rozhodnutí opatů z let 1878 – 1903 (k. 768)

Spisy Strahov – konzistoř 1822 – 1859 (kt. 459-463), školy 1830 – 1859 (kt. 478-480), opatská korespondence 1822 – 1859 (kt. 485-494), další školské věci 1822 – 1861 (kt. 495-496)

Spisy Radonice – konzistoř 1844 – 1856 (kt. 533), školy 1840 – 1859 (kt. 550), opatská korespondence 1822 – 1858 (kt. 551)

Spisy Jihlava – konzistoř 1834 – 1858 (kt. 620), školy 1823 – 1859 (kt. 627-629), nadace gymnázia (kt. 631), opatská korespondence 1822 – 1859 (kt. 630)

Spisy Žatec – gymnázium (kt. 640-641)

Spisy Liberec – reálná škola (kt. 663)

Spisy Rakovník – reálná škola (kt. 810).

Spisy Acta personalia z let 1862 – 1906 (1200-1210)

Spisy Acta ordinis 1871 – 1905 (kt. 1194-1199)

Strahovská knihovna

KOBLASA, Justin Jan. *Canonica Sionaea ab anno 1526*. Rukopis fondu Strahovské knihovny, nedatováno.

Fond Boromejky

Ústav slepců (kt. P-4/2)

Historie ústavu během 20. století. Rukopis.

Kronika Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Díl V. Rukopis.

Škola svatého Kříže v Praze – Křížovka. Rukopis.

Z historie domu sv. Notburgy. Rukopis.

Státní okresní archiv Jihlava

Fond Farní úřad u sv. Jakuba Jihlava

Knihy:

Protokol změn náboženství 1776 – 1908 (k. 91, 92).

Témata kázání 1830 – 1910 (k. 116, 125, 134, 144, 148, 155, 160).

Členská kniha bratrstev 1893 – 1921 (k. 162)

Protokol katechetů ve vyšší třídě farní školy předměstí Matky Boží (k. 165)

Spisy:

Bohoslužby a jiné věci pastorační (kt. 17), Duchovní péče a různé, jurisdikce (kt. 26), Úřední korespondence ve věcech církevních (kt. 32-34), Duchovní péče (kt. 37), Školy (kt. 39-41).

Úřední korespondence (kt. 42-43)

Státní okresní archiv Louny

Farní úřad Radonice nad Ohří

Knihy zkoušek snoubenců (k. 6-11)

STRAKA, Cyril Antonín. *Pamětní kniha farní osady Radonické*. Rukopis.

Tištěné prameny

a. Křest v domě soukromém. *Časopis katolického duchovenstva*, 1887, **28**(5), s. 310-312.

a. O nynějších překážkách dostatečného vyučování náboženského na školách obecných. *Časopis katolického duchovenstva*, 1881, **22**(6), s. 321-337.

a. O smyšlených manželstvjch. *Časopis katolického duchovenstva*, 1840, **13**(4), s. 650-671.

a. První svaté přijímání školní mládeže. *Časopis katolického duchovenstva*, 1850, **23**(1), s. 71-86.

a. Slowo o wolenj nekatoljků za kmotry djtkám katolickým. *Časopis katolického duchovenstva*, 1833, **6**(4), s. 596-604.

a. Užíváním tak nazvané sokratické metody u vyučování sv. náboženství zjeveného se podnět a příčina k lhostejnosti u víře a ostatním převrácenostem věku nynějšího zakládá. *Časopis katolického duchovenstva*, 1848, **21**(2), s. 54-63.

Album zur fünfundzwanzigjährigen Jubelfeier der Reichenberger Oberrealschule. Reichenberg: Heinrich T. Stiepel, 1862.

b. O nynějších překážkách dostatečného vyučování náboženského na školách obecných. *Časopis katolického duchovenstva*, 1881, **26**(7), s. 398-420.

BERNARD, Jan. *Katechismus čili výklad katolického náboženství pro národní školy*. Praha: Karel Bellmann, 1873.

BEZLOJA, František. *Svatost biřmování ve stručných odpovědích vysvětlená*. Olomouc: E. Hölzel, [1867].

BÍLÝ, Jan. *Dějepis svaté katolické Církve*. Brno: Dědicové R. Rohrera, 1859.

BLANDA, František X. *Pastorálka ve škole čili vychovávání mládeže učením, bohoslužbou a kázni svaté církve katolické*. Praha: B. Stýblo, [1884].

BRYNYCH, Eduard. O křesťanském cvičení. *Časopis katolického duchovenstva*, 1874, **15**(3), s. 220-225.

BRYNYCH, Eduard. Zkouška z náboženství a poučení snoubenců. *Časopis katolického duchovenstva*, 1886, **27**(1), s. 10-14.

ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *Zákony a nařízení u věcech obecného a pokračovacího školství na ten čas platné v království Českém*. Praha: Ed. Grégr, 1886.

DEHARBE, Joseph. *Gründliche und leichtfassliche Erklärung des Katholischen Katechismus*. Paderborn, 1858.

DOLEŽAL, Emmanuel. O zkužbách snaubců. *Časopis katolického duchovenstva*, 1846, **19**(1), s. 65-90.

DOLEŽAL, Emmanuel. Vychovánj djwčj nemá zanedbáno býti. *Časopis katolického duchovenstva*, 1844, **17**(2), s. 353-373.

DOLEŽEL, Jan. *Biblická dějprava pro katolické školy obecné*. Moravská Ostrava: Julius Kittel, 1910.

DOLEŽEL, Jan. *Katolický katechismus pro žáky dospělejší*. Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví Gustava Francla, 1887.

DOSTAL, Alois Johann. [Geschichte der Saazer Schulen.] In: *Programm des sechsklassigen öffentlichen Gymnasiums in der k. Stadt Saaz*. Saaz: Ferdinand Ritter v. Schönfeld, 1851.

[DVOŘÁK, Jakub Jan Nepomuk]. Errichtung der Realschule zu Rakonitz. In: *Programm der Ober-Real-Schule zu Rakonitz für das Schuljahr 1855*. Prag: Fried. Rohlíček, 1855.

Elfter Jahresbericht der öffentlichen Oberrealschule zu Reichenberg. Reichenberg: Selbstverlage der Oberrealschule, 1865.

[FELBIGER, Jan Ignác]. *Methodenbuch für Lehrer der deutschen Schulen... Kniha methodní pro učitelé českých škol v císařských královských zemích...* Praha: Císařská královská pravidelná školská kněhotiskárna, 1777.

FISCHER, Franz. *Učebná kniha katolického náboženství pro nižší třídy škol středních a pro školy měšťanské.* Praha: Fr. A. Urbánek, 1880.

FRENCL, Innocenc Antonín. *Liturgika, čili, Vysvětlení služeb Božích a obřadů svaté katolické církve.* Praha: Karel Bellmann, 1872.

GEUDENS, Martin. *Manual of the Third Order of St. Norbert.* London: Burns & Oates, 1889.

GIFTSCHITZ, František. *Počátkové k veřejnému v císař. král. zemích předepsanému vykládání pastýřské teologie.* Praha: Jan Josef Diesbach, 1789.

H., František. Dopis o středních školách. *Časopis katolického duchovenstva, 1865, 6(5), s. 390-393.*

HAKL, Bohumil. Další slovo o návodu dítek ku zpytování svědomí. *Časopis katolického duchovenstva, 1880, 21(5), s. 343-352.*

HAKL, Bohumil. O zpovědi dítek. *Časopis katolického duchovenstva, 1884, 25(9), s. 513-520.*

HAUSMANN, Josef. Křesťanské cvičení. *Časopis katolického duchovenstva, 1871, 12(1), s. 53-59.*

HAUSMANN, Josef. O přípravě malých dítek ku sv. zpovědi. *Časopis katolického duchovenstva, 1861, 2(6), s. 436-442.*

HLOŽEK, Karel. O náboženském vyučování mládeže na školách národních. *Časopis katolického duchovenstva, 1867, 8(3), s. 204-231.*

HNOJEK, Antonín Vojtěch. *Katechismus o svatých obřadech církve katolické.* Praha: Bedřich Rohlíček, 1855.

HOLUBÁŘ, Gotthard. Katolické cvičení o smyšlených manželstvech. *Časopis katolického duchovenstva, 1842, 15(1), s. 36-55.*

HOLÝ, Prokop. Ku svátosti sv. biřmování. *Časopis katolického duchovenstva, 1872, 13(4), s. 297-298.*

HULAKOVSKÝ, Jan Ev. *Stručný dějepis zjevení božího pro nižší třídy středních škol*. V Praze: Fr. A. Urbánek, 1878.

Instruction für die Directores oder Vice-directores der Gymnasien in den k. k. Erbstaaten. Wien: Johann Thomas Edlen von Trattnern, 1781.

CHLÁDEK Aegidius. *Bemerkungen über wichtigere Gegenstände der Pastoraltheologie für katholische Geistliche*. Prag: Johann Josef Diesbach, 1801 a 1802.

CHLÁDEK, Jiljí. *Počátkové opatrnosti pastýřské*. Díl I. Praha: Cís. král. pravidelní školská kněhotiskárna, 1780.

CHLÁDEK, Jiljí. *Počátkové opatrnosti pastýřské*. Díl II. Praha: František Jeřábek, 1780.

CHMELA, Josef. *Biblické příběhy Starého a Nového zákona pro mládež ku školnímu vyučování*. Hradec Králové: Jan Host. Pospíšil, 1821-1823.

J. H. Některá pravidla kazatelská. *Časopis katolického duchovenstva*, 1871, **12**(5), s. 384-386.

J. R-n. Odpolední služby Boží. *Časopis katolického duchovenstva*, 1876, **17**(5), s. 346-354.

Jahres-Bericht des k. k. Ober-Gymnasiums zu Saaz in Böhmen. Saaz: Ferdinand Schönfeld's Witwe, 1854.

Jahres-Bericht des k. k. Ober-Gymnasiums zu Saaz in Böhmen. Saaz: Ferdinand Schönfeld's Witwe, 1858.

JANIŠ, František. *Katolická mravověda pro střední školy*. Olomouc: Knižecí arcibiskupská knihtiskárna, 1892.

KNOBLOCH, Eduard. Jaká themata cyklických kázání voliti třeba při nedostatečném náboženském vzdělání přemnohých věřících? *Časopis katolického duchovenstva*, 1888, **29**(5), s. 257-264.

KONRÁD, Karel. *Liturgika: či Nauka o bohoslužbě církve katolické pro nižší třídy středních škol*. Tábor: Jan a Karel Nedvídkovi, 1885.

Krátký nástin stoletého trvání soukromého ústavu pro vychování a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze na Hradčanech. Praha: Antonín Renn, 1907.

KRYŠTŮFEK, František Xaver. *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české*. Díl 1. Praha: Cyrillo-methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1898.

KRYŠTŮFEK, František Xaver. *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české*. Díl 2. Praha: Cyrillo-methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba, 1899.

KUBÍČEK, Antonín. Častější sv. přijímání mládeže. *Časopis katolického duchovenstva*, 1894, **35**(9), s. 513-519.

KULDA, Beneš Method. *Poučení dítek, ježto nábožně přijímají chtějí nejsvětější svátost oltářní s ozvláštním ohledem na ty, kteréž chleba anjelského poprvé přijímají mají*. Brno: Nitsche a Grosse, 1858.

KULDA, Beneš Method. *První svatá zpověď čili poučení dítek přistupujících ponejprv ke svátosti pokání*. Brno: Nitsche a Gross, 1858.

KULDA, Beneš Metod. *Svatá svátost biřmování vysvětlená pro dítky věku dospělejšího*. Brno: Nitsche a Grosse, 1858.

KUPKA, Josef. První rozmluva se snoubenci. *Časopis katolického duchovenstva*, 1861, **2**(3), s. 181-189.

KURKA, Josef. O potřebě zvláštnjho cwičenj osadnjků w náboženstwj času welikonočnjho. *Časopis katolického duchovenstva*, 1837, **10**(2), s. 381-400.

KYSELA, Karel. O přigjmánj, cwičenj a křtěnj Israelitů. *Časopis katolického duchovenstva*, 1828, **1**(2), s. 269-275.

LENZ, Antonín. O svátosti biřmování. *Časopis katolického duchovenstva*, 1867, **8**(8), s. 569-587.

LEPAIGE, Jean (ed.). *Statuta Ordinis Praemonstratensis, 1505*. In: *Bibliotheca Ordinis Praemonstratensis*. Paris, 1633.

Life of St. Norbert (Vita A). *Order of Prémontré* [online]. © neuveden, 2013. [Cit. 16.4.2013]. Dostupné z <http://www.premontre.org/chapter/cat/library/documents/life-of-st-norbert-vita-a---translation-of-12th-century-manuscript/>.

MACAN, Jakub. Swadebnjků takových mnoho-li nalezneme? *Časopis katolického duchovenstva*, 1843, **16**(2), s. 325-332.

Malý katechismus s otázkami a odpověďmi. Praha: C. k. školní knihosklad, 1862.

MARKRAB, Klement. Návod dítek ku zpytování svědomí. *Časopis katolického duchovenstva*, 1880, **21**(3), s. 182-187.

MARKRAB, Klement. O cyklických kázáních. *Časopis katolického duchovenstva*, 1877, **18**(1), s. 32-37.

MICHL, Josef Václav Justin. *Slowo o českých věcnicech w Rakownjce a Liberce*. Praha: Kronbergowa wdowa a Weber, 1839.

NEDVÍDEK, Josef. Katecheta na škole střední. *Časopis katolického duchovenstva*, 1882, **23(6)**, s. 321-336.

NEDVÍDEK, Josef. Má-li osnova náboženského učiva na školách středních se změnit, a kterak ji změnit? *Časopis katolického duchovenstva*, 1891, **32(2)**, s. 76-88.

ONDRÁČEK, Vilém. *Příruční kniha terciářů premonstrátských*. Olomouc: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna, 1907.

ONDRÁK, P. Exhorta před přijímáním svát. birmování. *Časopis katolického duchovenstva*, 1842, **15(1)**, s. 86-93.

PECHÁČEK, Gabriel. Křest konvertitů. *Časopis katolického duchovenstva*, 1898, **39(3)**, s. 146-152.

Pobožnosti třetího řádu sv. Norberta. Olomouc, Knížecí arcibiskupská knihtiskárna, 1890.

PODLAHA, Antonín. *Malá dějprava biblická Starého i Nového zákona*. Praha, 1916.

POHAN, Wáclaw Alexandr. Rada katolickému ženichovi w záležitosti smjšeného manželstwj. *Časopis katolického duchovenstva*, 1843, **16(1)**, s. 123-131.

POKORNÝ. Z praxe zpovědění. *Časopis katolického duchovenstva*, 1899, **40(10)**, s. 613-616.

Politische Verfassung der deutschen Schulen in den kaiserl. köngl. Deutschen Erbstaaten. Wien: Verlagsgewölbe der deutschen Schulanstalt bey St. Anna, 1807.

Programm der Ober-Real-Schule zu Rakonitz für das Schuljahr 1856. Prag: Fried. Rohlíček, 1856.

Programm der Ober-Real-Schule zu Rakonitz für das Schuljahr 1858. Prag: Fried. Rohlíček, 1858.

Programm des Kais. Kön. Staats-Ober-Gymnasiums zu Saaz. Saaz: K. K. Ober-Gymnasium, 1890.

Program sirotčince u sv. Notburgy v Praze. Praha: V. Kotrba, 1898.

PROCHÁZKA, Jan: *Katolická mravověda*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1899.

PROCHÁZKA, Matěj. *Základní náboženská nauka v církvi katolické pro 1. třídu vyšších škol středních*. Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví Gustav Francl, 1898.

Regula Aurea S.P.N. Augustini: ad usum canonicorum regularium congregationis Gallie sacri ordinis Premonstratensis. Frigolet: typis Abb. S. Mich. de Frigolet, 1889.

Roční zpráva vyšších reálních škol v Rakovníku. Rakovník: Tiskárna Josefa Novotného, 1859.

Roční zpráva vyšších reálních škol v Rakovníku. Rakovník: Tiskárna Josefa Novotného, 1860.

Roční zpráva vyšších reálních škol v Rakovníku. Rakovník: Tiskárna Josefa Novotného, 1863.

Roční zpráva vyšších reálních škol v Rakovníku. Rakovník: Tiskárna Josefa Novotného, 1878.

Roční zpráva vyšších reálních škol v Rakovníku. Rakovník: Tiskárna Josefa Novotného, 1879.

Roční zpráva vyšších reálních škol v Rakovníku. Rakovník: Tiskárna Josefa Novotného, 1887.

ŘEHÁK, Karel L. Řeči katechetických potřeba a úprava. *Časopis katolického duchovenstva*, 1878, **19**(5), s. 369-376.

ŘEHÁK, Karel L. Zdali a kterými svátostmi přísluhovali se má dítkám na smrt nemocným, které nebyly ještě u sv. zpovědi neb u sv. přijímání? *Časopis katolického duchovenstva*, 1883, **24**(1), s. 17-25.

SEDLÁK, Jan Nepomuk. Poučování věřících s kazatelny o svátosti manželství. *Časopis katolického duchovenstva*, 1900, **41**(4), s. 268-270.

SKALÍK, František. *Malý biblický dějepis*. Vydání sedmé. Frýburk v Breisgavě: Herder, 1917.

SKOČDOPOLE, Antonín. Bývalá nařízení moci světské v Rakousku o kázání a křesťanském cvičení. *Časopis katolického duchovenstva*, 1889, **30**(1), s. 1-15.

SKOČDOPOLE, Antonín. Církevní bratrstva. *Časopis katolického duchovenstva*, 1890, **31**(7), s. 385-399.

SKOČDOPOLE, Antonín. Jsou-li naše gymnasia skutečné přípravné ke studiím theologickým? *Časopis katolického duchovenstva*, 1866, **7**(2), s. 122-140.

SKOČDOPOLE, Antonín. *Katechismus náboženství katolického pro školy obecné*. Jindřichův Hradec: A. Landfrass syn, 1872.

SKOČDOPOLE, Antonín. Kterak zaopatřovati nemocné smyslův zbavené? *Časopis katolického duchovenstva*, 1866, **7**(4), s. 277-284.

SKOČDOPOLE, Antonín. Může-li dítě rodičů bezkonfesijských pokřtěno býti? *Časopis katolického duchovenstva*, 1888, **29**(10), s. 599-607.

SKOČDOPOLE, Antonín. Nová úprava růženeckých bratrstev. *Časopis katolického duchovenstva*, 1899, **65**(4), s. 251-255.

SKOČDOPOLE, Antonín. *Příručná kniha bohosloví pastýřského*. Díl I. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna Rohlíček & Sievers, 1890.

SKOČDOPOLE, Antonín. *Příručná kniha bohosloví pastýřského*. Díl II. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna Rohlíček & Sievers, 1891.

SKOČDOPOLE, Antonín. *Příruční kniha bohosloví pastýřského*. České Budějovice: A. L. Stropek, 1874.

SKOČDOPOLE, Antonín. *Rukověť katechety*. Díl I-III. České Budějovice, 1909.

SKOČDOPOLE, Antonín. *Vypracované katechese k vyučování na středním stupni obecné školy*. [České] Budějovice: Tisk a náklad biskupské knihtiskárny H. Wolfa, 1884.

SKOČDOPOLE, Antonín. Zpověď školních dětí. *Časopis katolického duchovenstva*, 1897, **38**(6), s. 376-377.

SLÁMA, F. J. O bratrstvech. *Časopis katolického duchovenstva*, 1839, **12**(2), s. 264-305.

SLÁMA, F. J. O bratrstvech. *Časopis katolického duchovenstva*, 1839, **12**(3), s. 481-527.

SLAVÍČEK, Antonín. Slovo o nejpotřebnějších vlastnostech křesťanského kazatele. *Časopis katolického duchovenstva*, 1865, **6**(7), s. 491-502.

SRDÍNKO, František. *Biblický dějepis starého i nového zákona pro obecné školy*. Praha, 1865.

Statuta Candidi et Canonici Ordinis Praemonstratensis renovata ac anno 1630. Paris: Sebastianus Cramoisy, 1632.

STÝBLO, Václav. Úvod šestinedělek. *Časopis katolického duchovenstva*, 1897, **38**(1), s. 30-39.

SÝKORA, Jan Ladislav. *Katecheze o svátostech pro IV. třídu škol osmitřídních*. Praha: Knihkupectví Cyrillo-Methodějské, 1894.

ŠKODA, Jan Karel. *Katechetika*. Druhé vydání. Praha: Knížecí arcibiskupská knihtiskárna Rohlíček & Sievers, 1864.

T. V. C. Kterak konati křesťanská cvičení? *Časopis katolického duchovenstva*, 1888, **29(9)**, s. 513-525.

TUMPACH, [Josef]. Haeretik nesmí býti kmotrem při křtu katolickém. *Časopis katolického duchovenstva*, 1894, **35(4)**, s. 238.

TUMPACH, Josef. Křest velkých, nedospělých dětí. *Časopis katolického duchovenstva*, 1898, **39(9)**, s. 577-578.

Velký katechismus s otázkami a odpověďmi. Praha: C. k. školní knihosklad, 1866.

Viertes Programm der Öffentlichen sechsklassigen Ober-Realschule zu Reichenberg. Reichenberg: Buchdruckerei Rudolf Gerzabek, 1855.

VONDRUŠKA, Karel. O zaopatřování dítek. *Časopis katolického duchovenstva*, 1892, **33(8)**, s. 449-467.

VORBES, Tomáš. *Obrazy z dějin vychovatelství a vývoje školství*. Hradec Králové: Ladislav Pospíšil st., 1881.

VRÁNA, Šimon Bernard. *Historie biblická pro odrostlejší mládež*. České Budějovice, 1821.

Výroční zpráva soukromého ústavu pro vychování a léčení chudých slepých dětí a na oči chorých v Praze. Praha: Antonín Renn, 1891.

WACEK, František J. O methodách panugjsjch při vyučování mládeže. *Časopis katolického duchovenstva*, 1833, **6(1)**, s. 74-94.

WEYRAUCH, Erwin Anton. *Geschichte des königlichen Prämonstratenser Chorherren-Stiftes Strahov*. Prag: Carl Bellmann, 1863.

[WEYRAUCH, Erwin Anton]. Historische Nachrichten. In: *Programm der öffentlichen Ober- und Unterrealschule zu Reichenberg*. Reichenberg: Phillip Gerzabek, 1851.

WOTÝPKA, Josef. Cwičenj zasnaubencůw. *Časopis katolického duchovenstva*, 1838, **II(1)**, s. 73-95.

ZAHRADNÍK, Isidor. Missie praemonstrátské v době nejnovější. *Časopis katolického duchovenstva*, 1899, **65(10)**, s. 608-611.

ZEIDLER, Jaroljm. Vychování mládeže, zvláštnj pramen nenábožnosti nynějšjho věku. *Časopis katolického duchovenstva*, 1834, **7(1)**, s. 82-104.

Zápisní knížka pro bratrstvo Nejsvětějšího Srdce Ježíšova. Praha: Cyrilometodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1900.

Slovníky a encyklopedie

Ottův slovník naučný. Dvanáctý díl Ch – Sv. Jan. Praha: J. Otto, 1897

Ottův slovník naučný. Čtrnáctý díl Kartel – Kraj. Praha: J. Otto, 1899.

PODLAHA, Antonín a TUMPACH, Josef (eds.). *Český slovník bohovědný*. Díl V. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakl. Václav Kotrba, [cca 1930].

Sekundární literatura a internetové zdroje

ALBERICH, Emilio a DŘÍMAL, Ludvík. *Katechetika*. Praha: Portál, 2008.

ARDURA, Bernard. Au centre de la fusion entre la Congrégation de France et l'Ordre de Prémontré, le chapitre d'Union de 1896. *Analecta Praemonstratensia*. 1985, t. LX.

ARDURA, Bernard. *Prémontrés Histoire et Spiritualité*. Saint – Etienne: Université de Saint – Etienne, 1995.

BACKMUND, Norbert. *Geschichte des Prämonstratenserordens*. Grafenau: Morsak Verlag, 1986.

BACKMUND, Norbert. *Monasticon praemonstratense, id est historia circariarum ... ordinis praemonstratensis*. Tomus primus. Straubing: Cl. Attenkofersche Buchdruckerei, 1949.

BARTOŇ, Josef. *Moderní český novozákonní překlad: Nové zákony dvacátého století před českým ekumenickým překladem*. Praha: Česká biblická společnost, 2009.

BASTL, Ondřej. Formování „josefínských“ kněží a otázka generálních seminářů. *Historie – Otázky – Problémy*. Od barokní piety k interiorizaci víry? Problémy katolického osvěcenství. Praha: Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, 2009, 1(2).

BĚLINA Pavel – KAŠE Jiří – KUČERA Jan P. *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek X. 1740-1792. Praha-Litomyšl: Paseka, 2001.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Praha: Česká biblická společnost, 1993.

BOBKOVÁ - VALENTOVÁ, Kateřina. Divadlo na žateckém premonstrátském gymnáziu. In: *Náboženské divadlo v raném novověku*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011.

BRAIDO, Pietro. *Lineamenti di storia della catechesi e dei catechismi. Dal „tempo delle riforme all'età degli imperialismi (1450-1870)*. Leumann (TO): Elle Di Ci, 1991.

BUBEN, Milan M. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*. II. díl, I. svazek: Řeholní kanovníci. Praha: Libri, 2003.

ČÁŇOVÁ, Eliška: *Slovník představitelů katolické církevní správy v Čechách 1848 – 1918*. Praha: Státní ústřední archiv, 1995.

ČERMÁK, Dominik. *Premonstráti v Čechách a na Moravě*. Praha: Cyrillo-methodějská knihtiskárna V. Macana, 1877.

DE CLERCK, Donatian a WOLF, Gabriel. *Hagiologion. Lebensbilder der Heiligen, Seligen und grossen Gestalten des Prämonstratenser-Ordens*. Windberg: Poppe-Verlag, 1999.

DUDA, Zdeněk. Historiografický obraz počátků (české) pastorální teologie a jejího dalšího směřování v 19. století. In: *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno: CDK, 2010.

EXELER, Adolf. *Wesen und Aufgabe der Katechese*. Freiburg: Herder, 1966.

FASORA, Lukáš, HANUŠ, Jiří a MALÍŘ, Jiří (eds.). *Sekularizace českých zemí v letech 1848-1914*. Brno: CDK, 2007.

FOLTYNOVSKÝ, Josef. *Duchovní správa*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1936.

FREJKA, Vojtěch. Rozvoj řádu premonstrátského v posledním půlstoletí. *Časopis katolického duchovenstva*, 1927, **68**(6), s. 425-438.

GABRIEL, Václav. *Obrázky ze školství českého a rakouského z XVIII. a XIX. století*. Praha: Spolek pro vydávání laciných knih českých, 1891.

HANZAL, Josef. Počátky rakovnické a liberecké reálky. *Dějiny vědy a techniky*. Praha: Academia, 1972, **72**(5).

HAVELKA, Emanuel. *Ze života konkordátního učitele*. Praha: Dědictví Komenského, 1921.

HOLODŇÁK, Petr a EBELOVÁ, Ivana (eds.). *Žatec*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.

HORA-HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí*. Díl 5, Od časů Marie Terezie (1740) do konce napoleonských válek (1815). Praha: Baronet-Via Facti, 1996.

HORÁK, Záboj. *Církev a české školství*. Praha: Grada, 2011.

HRDINA, Antonín. *Kanonické právo*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002.

HRONEK Jaroslav a kol. *Vybrané kapitoly z historie péče o děti s vadami zraku*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 1971.

HRONEK, Josef. *Katechetika: Duch a forma katolického vyučování náboženského*. Praha: Bohuslav Rupp, 1946.

HRONEK, Josef. *Z dějin katechismu: Nástin vývoje katechismu od počátečních jeho prvků až do doby přítomné*. Praha: Nakladatelství Kropáč a Kucharský, 1939.

JANČAROVÁ, Markéta. Právní úprava výuky náboženství v Českých zemích v 19. a 20. století. *Revue církevního práva*. 2008, **14**(1).

JEŘÁBKOVÁ, Lenka. *Strahovský opat Metoděj Jan Nepomuk Zavoral*. Diplomová práce na KTF UK. Praha, 2007.

KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin 2*. Praha: Zvon, 1991.

KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Díl první. Praha: Sfinx-Bohumil Janda, 1929.

KAVKA, František a PETRÁŇ, Josef (eds.). *Dějiny Univerzity Karlovy*. Díl III., 1802 – 1918. Praha: Karolinum, 1997.

KOŠÁK, František. *Dějiny české katechetiky*. Díl II., Od doby Marie Terezie do nejnovější doby. Olomouc: Matice cyrillo-methodějská, 1922.

KŘIŠŤAN, Alois. *Počátky pastorální teologie v českých zemích*. Praha: Triton, 2005.

KUCHAŘOVÁ, Hedvika. Institucionální změny české a moravské premonstrátské cirkárie na přelomu 18. a 19. století. In: *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780 – 1918)*. Ústí nad Labem: Albis International, 2010.

KUCHAŘOVÁ, Hedvika. *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze*. Alternativy univerzitního vzdělání v 17. a 18. století. Praha: Casablanca – Václav Žák, 2010.

KUCHAŘOVÁ Hedvika – NEŠPOR Zdeněk R. Pastor bonus seu idea (semper) reformanda. Vzdělávání a výchova kléru pro působení ve farní správě v českých zemích v 18. a na počátku 19. století. *Český časopis historický*. 2007, **105**(2).

LÄPPLE, Alfred. *Kleine Geschichte der Katechese*. München: Kösel, 1981.

LENDEROVÁ, Milena a RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách 19. století*. Praha – Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2006.

MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010.

MATYÁŠ, Jiří a kol. *Dějiny žateckého gymnázia: Schola Zatecensis*. Ústí nad Labem: Albis International, 2009.

MCLEOD, Hüge. *Náboženství a lidé západní Evropy (1789–1989)*. Brno: CDK, 2007.

MCLEOD, Hüge. *Sekularizace v západní Evropě (1848–1914)*. Brno: CDK, 2008.

MED, Oldřich. *Svatojakubské anály* [online]. Jihlava, 1964 [cit. 16.10.2012]. Dostupné z http://www.svjakub.cz/data/foto/downloads/svatojakubske_analy.pdf.

MEDEK, Václav. *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha: Česká katolická charita, 1982.

MITÁŠ, Václav (ed.). *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*. Praha: Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2011.

MONATOVÁ, Lili. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. Brno: Paido, 1998.

MORKES, František. K historii českého církevního školství. In: *Církevní školství.cirkev.cz* [online]. 2000. [cit. 15.2.2012]. Dostupné z: <http://skolstvi.cirkev.cz/Dokumenty>.

NEŠPOR, Zdeněk R. a kol. *Náboženství v 19. století. Nejcírkevnější století, nebo období zrodu českého ateismu?* Praha: Scriptorium, 2010.

NOVOTNÝ, Kamil. *Kláster premonstrátů v Nové Říši v první polovině 20. století*. Diplomová práce na KTF UK. Praha, 2006.

PARMA, Tomáš. Potridentské reformační snahy na Moravě na příkladu vztahu kardinála Dietrichsteina k premonstrátskému řádu. In: *Osm století: sborník příspěvků prezentovaných na konferenci ... 23. září 2010 v Nové Říši*. Nová Říše: Kanonie premonstrátů v Nové Říši, 2012.

PAULY, Jan. *Právní rádce pro duchovní správu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1902.

PHLIPPEN, Athanasius. *Der hl. Norbert und der Praemonstratenser-Orden*. Averbode: Abtei Averbode, 1913.

PISKOVÁ, Renata a kol. *Jihlava*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

ŘEHÁK, Tadeáš Zdeněk. *Tertius Ordo Sancti Norberti*. Praha: Strahovský klášter, 1996.

ŘÍHA, Tomáš [=ŘEHÁK, Tadeáš Zdeněk]. *Svatý Norbert*. Řím: Křesťanská akademie, 1971.

Samotná [premonstrátská] spiritualita. *Milevský klášter a rodina okolních farností* [online]. Klášter Milevsko, © 2011. [Cit. 15.3.2013]. Dostupné z <http://www.milevskoklaster.cz/samotna-spiritualita>.

SHELDRAKE, Philip. *Spiritualita a historie: Úvod do studia dějin a interpretace křesťanského duchovního života*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003.

SMEJKAL, Bohuslav. *Pohledy do historie Svatého Kopečka*. Svatý Kopeček: Matice svatokopecká, 2001.

SMÝKAL, Josef. *Tyflopedický lexikon jmenný* [online]. Brno: Technické muzeum v Brně, 1998 [18.10.2012]. Dostupné z <http://www.apogeum.info/tlex/index.php>.

SOLAROVÁ, Světlá a ŠARBACH Zdeněk. *Dějiny nejstarší školy pro nevidomé v Čechách*. Praha: Radar, 1992.

SOLDÁT, Alois. Dějiny pastýřského bohosloví na vysokém učení pražském. In: Josef BURIAN a Václav KOCIÁN, eds. *Rádce duchovní: časopis kněžstva česko-slovanského*. Roč. I. Praha: Cyrillo-Methodějská tiskárna, 1894, s. 595, 660, 719.

STRAKA, Cyril. Michael Martinovský. *Věstník pěvecký a hudební*. 1924, **28**(1).

STRNAD, Emanuel. *Vlastenecký učitel*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1955.

SUCHÁN, Filip Milan. *Dějiny zapojení laiků do života premonstrátských kanonií*. Praha: [s. n.], 1997.

SVOBODA, Rudolf. První vatikánský koncil (1869–1870). In: *Dokumenty prvního vatikánského koncilu*. Praha: Krystal, 2006.

ŠAFRÁNEK, Jan. *Školy české: obraz jejich vývoje a osudů*. Díl I., Rok 862 – 1848. Praha: Matice Česká, 1913.

ŠAFRÁNEK, Jan. *Školy české: obraz jejich vývoje a osudů*. Díl II., Rok 1848 – 1913. Praha: Matice Česká, 1918.

ŠAFRÁNEK, Jan. *Vývoj soustavy obecného školství v království českém od roku 1769 – 1895: Příspěvek k dějinám českého vyučování*. Praha: F. Kytka, 1897.

ŠAFRÁNEK, Jan. *Za českou osvětlu: Obrázky z dějin českého školství středního v zemích koruny svato-václavské*. Praha: J. Otto, [1898].

ŠIDLOVSKÝ, Evermod Gejza. Abt Hieronymus Joseph Zeidlers Diarium aus den Jahren 1869–1870. In: Walter BRANDMÜLLER und Johannes GROHE, eds. *Annuario historiae conciliorum*. Jahrgang 39. Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 2007, s. 209-454.

ŠTAIF, Jiří. *Obezřetná elita. Česká společnost mezi tradicí a revolucí 1830-1851*. Praha, Dokořán, 2005.

ŠTVERÁK, Vladimír a MRZENA, Jan. *Felbiger a Kindermann: reformátoři lidového školství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.

TOBOLKA, Zdeněk (ed.). *Česká politika*. Díl pátý, Kulturní zvláště školské úkoly české politiky. Praha: Jan Laichter, 1913.

TUGWELL, Simon (ed.). *Early Dominicans*. New York – Ramsey – Toronto: Paulist Press, 1982.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982.

VALVEKENS, Étienne. L'Ordre de Prémontré et le concile de Trente. *Analecta Praemonstratensia*. 1930, t. VI, s. 74-101.

VALVEKENS, Johannes Baptista. De cura paroeciarum a Praemonstratensibus exercenda animadversiones historico-canonicae quaedam. *Analecta Praemonstratensia*. 1969, t. XLV, s. 46-55.

VALVEKENS, Johannes Baptista. De „Jansenismo“ in ordine praemonstratensi. *Analecta Praemonstratensia*. 1960, t. XXXVI, s. 138-152.

VAN BAVEL, Tarsicius Jan. Úvod do Augustinovy řehole. In: AUGUSTIN, sv. *Řehole pro komunitu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.

VAN DEN BROECK, G. Habitudo iuridica monasteriorum ordinis ad episcopum, ratione curae animarum eis concredita. *Analecta Praemonstratensia*. 1961, t. XXXVII, s. 319-322.

VERHEIJEN, Luc. *La règle de Saint Augustin: 1. Tradition manuscrite*. Paris: Études augustiniennes, 1967.

ZEMKO, Pavol. *Homiletické směrnice: Z dějin homiletiky na Morave, v Čechách a na Slovensku*. Trnava: Dobrá kniha, 2007.

ZIMMERMANNOVÁ, Marie. Modely katecheze v historii i aktuálně. *Cesty katecheze*. 2010, 2(4).

ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin*. Díl V., Doba barokní katolicity (1650–1750), Doba osvícenská (1750–1848). Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2008.

ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin*. Díl VI., Doba probuzenského katolicismu (1848–1918). Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2009.

Resumé

The issue of catechesis and pastoral care in our country in the 19th century in general is an interesting and extensive chapter in the history of the Church in Bohemia. This set of issues is closely connected with the life of religious orders operating on the Czech territory. This specific study contributes not only to the knowledge of the history of a particular order in our country in the 19th century and its activities in the field of catechesis and pastoral care in that particular period of time, but also to tracking of ways, methods and goals of catechesis and pastoral care, their theoretical basis in the works of Aegidius Chládek, J. Zeidler, Z. Starý, F.X. Blanda and A. Skočdopole and, consequently, their practical application, as it can be monitored on specific examples in schools and parishes in which Premonstratensians worked.

One of the objectives of this work was to position the topics in a broader context. The introduction gives the characteristics of the development in the field of catechetics and pastoral theology in the 19th century based on the shape defined by relevant directories of that period as well as on activities of significant individuals. Furthermore, it gives the characteristics of the Premonstratensian order and evaluates its catechetical and pastoral activities during the entire history of the order, particularly with respect to the contemporary practice of spiritual life of Czech Premonstratensians, which is also reflected in praxis of the pastoral work.

The focus of this work consists in the characteristics of different types of catechetical and pastoral activities of Premonstratensians from the Strahov monastery, in all forms discovered as a result of the work with source materials. Premonstratensians were active within the education system as catechists or teachers of other subjects both at the lower, and at the higher school levels. At the lower level their activity as catechist was prevailing; they also often took care about schools at lower levels in their parishes providing patronage to them. This work also describes their activities in specialized schools. At the higher level of education, the Premonstratensians often acted both as founders of colleges – therefore, this work undertakes to characterize various aspects of these institutes -, and as teachers and catechists of high schools kept by other authorities. This work conceives the Premonstratensian education activities in a broader context of the particular period, and so it gives a brief characteristic of organization of schools and education in general terms, and supplements it with specific issues of religious education. Within this topics, this work deals with both legal aspects of the subject, and explanation on religious teaching itself, especially with regard to the content and methods of teaching, and, furthermore, with implementation of

religious education, in particular, with regard to its educational goals, thus acquiring of religious practice.

Catechetical activities of Premonstratensians from Strahov was not limited to schools, but it can be traced up in pastoral care in parishes; here the most common way of implementation was homiletic activity of individual priests; it also appears in preparation of individuals for sacraments. A special type of pastoral care (a part of which catechesis often used to be) was pastoral works of specific groups, in the 19th century represented namely by fraternities.

The final section of this work presents three medallions of important Strahov personalities who contributed to catechesis and pastoral work in a broader context.

Anotace v českém jazyce

Tato specifická studie přispívá k poznání pastorační a katechetické praxe na našem území v 19. století, kterou ilustruje na konkrétních realizacích této činnosti v rámci institucí souvisejících s premonstrátským klášterem na pražském Strahově. Téma je zasazeno do širšího kontextu výkladu o vývoji oborů pastorační teologie a katechetiky a rovněž vztaženo k celkovému vývoji premonstrátského řádu s ohledem na dějiny jejich pastorační služby. Katechetické působení premonstrátů na nižších i vyšších školách je pojato v širším kontextu školství zkoumaného období z teoretického i praktického hlediska, a proto je rovněž stručně charakterizován systém škol a vzdělávání. Pozornost je též věnována různým hlediskům specifické problematiky náboženské výuky a výchovy včetně působení v rámci speciálních škol. Kapitola o katechezi a pastorači v rámci farností se věnuje jak homiletickému působení strahovských premonstrátů, tak zejména problematice příprav na přijetí svátostí a specifické pastorači zvláštních skupin, jež reprezentují bratrstva. Závěrečná část nabízí tři medailony významných strahovských osobností A. Chládky, J. Zeidlera a Z. Starého, jež se zasloužily o strahovskou katechezi a pastorači spíše v širším kontextu.

Anotace v anglickém jazyce

This specific study contributes to knowledge of pastoral and catechetical practice in our country in the 19th century, illustrating it with concrete implementation of these activities in institutions related to the Premonstratensian monastery at Strahov, Prague. The theme is placed in broader context of explanation of development of pastoral theology and catechesis; it is also interpreted in relation to the entire development of the Premonstatensian order with regard to the history of their pastoral activities. These activities at schools at lower and higher levels is conceived in broader context of education in the examined period, both from the theoretic, and the practical point of view; therefore, the work give also a brief characteristics of the system of education and schools, and concentrates also on various aspects of the specific issue of religious education, including these activities at specialized schools. The chapter on catechesis and pastoral care in parishes is dedicated both to homiletic activities of Strahov Premonstratensians, and, particularly, to the issue of preparation for sacraments and pastoral care of specific groups, represented by fraternities. The final section of this work presents three medallions of important Strahov personalities who contributed to catechesis and pastoral work in a broader context.

Klíčová slova v českém jazyce

Premonstráti, dějiny školství, 19. století, náboženská výchova, pastorální teologie

Klíčová slova v anglickém jazyce

Premonstratensians, History of Education, 19th century, Religious Education, Pastoral Theology